

- Specvipusk*, № 3, s. 74-88.
16. Chernomores, YuP 2011. 'Pravoslavnaya teologiya Devida Bentli Harta – novoe nachalo v epohu postmoderna (Orthodox Theology of David Bantley Hart - a New Beginning in the Postmodern Era)'. Dostupno: <https://risu.org.ua/article_print.php?id=44359&name=contemporary&_lang> [Data zvernennya 23 traven 2020].
 17. Shallar, V. 'Cerkov sozidaetsya nami Bytie i tehnika, 1: "Bog" Devida Harta (The Church is built by us Genesis and Technique, 1: "God" by David Hart)', Zhivoe Predanie. Dostupno: <https://blog.predanie.ru/article/bytie-i-tehnika-1-bog-devida-harta/?fbclid=IwAR2HMuIlcSTGw-lxTCZJqKxd-csSRc3_NemeO-eGkDyHGmxicbbrillIqyHg> [Data zvernennya 23 traven 2020].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.23(5)-7

УДК 261

ТЕОРІЇ ПРО МІСІЙНЕ ПОКЛИКАННЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ У ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОТЕСТАНТИЗМІ

THEORIES OF THE MISSIONARY VOCATION OF THEOLOGICAL EDUCATION IN POST-SOVIET PROTESTANTISM

В. С. Синій

Актуальність теми дослідження. Українське пострадянське протестантське богослов'я стала джерелом прогресивних дискусій про стан і перспективи духовної освіти. По-перше, численні зміни в формальній стороні освіти швидко виявили наявність світоглядних проблем. По-друге, поява дискусій про сенс богословської освіти швидко привела до зміни уявлень про освіту, виховання, місію, церкву, семінарію і християнських університет. Радикальність світоглядних змін потребує системного аналізу процесів появи та розвитку теорій про місійне покликання богословської освіти у пострадянському протестантизмі.

Постановка проблеми. Виділення місійного покликання як основного завдання для всіх християн радикально трансформувало уявлення про завдання та перспективи духовної освіти. Бачення церкви не як ієрархічної структури і не як духовної реальності, що виявляється у цілком автономних громадах, а як мережі спілкування та союзу спільнот

Urgency of the research. Ukrainian post-soviet Protestant theology has become a source of progressive discussions about the state and prospects of religious education. Firstly, numerous changes in the formal side of education quickly revealed worldview problems. Secondly, the emergence of discussions about the meaning of theological education quickly led to a change in an insight into of education, upbringing, mission, church, seminary, and Christian universities. Radical worldview changes require a systematic analysis of the processes of emergence and development of theories about the missionary vocation of theological education in post-soviet Protestantism.

Target setting. Highlighting the missionary vocation as the main task for all Christians has radically transformed the idea of the tasks and prospects of spiritual education. The vision of the church not as a hierarchical structure and not as a spiritual reality, which is manifested in fully autonomous communities, but as a network of communication and union

змінює уявлення і про освіту та бажані моделі семінарського навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку протестантської богословської освіти до сьогодні науковцями аналізується лише з перспективи вивчення формальних трансформацій. Найбільш важливими стали роботи В. Хромця та В. Чаплинського. Спостерігається брак аналізу дискусій про зміст протестантської богословської освіти, її ціннісну значимість, смислові інтенції, практичне значення.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз теорій про місійне покликання духовної освіти у пострадянському протестантизмі з особливою увагою до дискусій у українському протестантському середовищі, у національній спільноті богословів. В рамках дослідження здійснений аналіз процесів переходу від протестантських дискусій про форми духовної освіти до обговорення змісту і загальної спрямованості такої освіти.

Виклад основного матеріалу. Підкреслено, що долучення місійної теології у дискусії про шляхи розвитку духовної освіти дозволило пострадянському протестантизму успішно подолати розбіжності у баченні формальної побудови освіти, а потім перейти до дискусій про її зміст. Відбулося поступове подолання модерного індивідуалізму, зростання ролі спільнот, заміна монологічних моделей місії на діалогічні. Здобуло загальне визнання уявлення про семінарію як спільноту, що не є самодостатньою, але служить церкві як спільноті. Також церква почала розумітися як така, що служить есхатологічній ідеальній спільноті, подібній до спільноти Трійці. Формування спільнотних і діалогічних моделей місійної та освітньої діяльності дозволяє українському протестантизму ефективно пристосовуватися до реалій початку

of communities has changed the perception of education and the desired models of seminar teaching.

Actual scientific researches and issues analysis. The question of the development of Protestant theological education to date has been analyzed by scholars only from the perspective of studying formal transformations. The most important were the works of V. Khromets and V. Chaplynsky. There is a lack of analysis of discussions about the content of Protestant theological education, its value significance, semantic intentions, practical significance.

The research objective. The aim of the study is a comprehensive analysis of theories about the missionary vocation of spiritual education in post-soviet Protestantism with special attention to discussions in the Ukrainian Protestant environment, in the national community of theologians. The study analyzes the transition from Protestant discussions about forms of spiritual education to discuss the content and general direction of such education.

The statement of basic materials. It is emphasized that the involvement of missionary theology in the discussion of ways to develop spiritual education allowed post-soviet Protestantism to successfully overcome differences in the vision of the formal construction of education, and then move on to discussions about its content. There was a gradual overcoming of modern individualism, the growing role of communities, the replacement of monologue models of mission with dialogical ones. The idea of the seminary as a community that is not self-sufficient, but serves the church as a community, has gained general recognition. The church also came to be understood as serving an eschatological ideal community similar to the Trinity community. The formation of community and dialogical models of missionary and educational activity allows Ukrainian

XXI століття та бути проактивним у суспільстві сьогодення.

Висновки. Сформована у попередні роки національна спільнота протестантських богословів набула своєї завершеності та зрілості у своїх відносинах з церквами та світським науково-освітнім середовищем. Цією спільнотою сформовано множину теорій місійного служіння духовної освіти, які спираються на богословську методологію початку XXI століття, особливо на теорії царства Божого, церкви та семінарії як різновидів духовної спільнотності.

Ключові слова: богословська освіта, форми богословської освіти, зміст богословської освіти, місійне богослов'я, соціальне покликання теології, теорії про церковні і науково-освітні спільноти.

Protestantism to effectively adapt to the realities of the beginning of the 21st century and to be proactive in today's society.

Conclusions. The national community of Protestant theologians formed in previous years has reached its completion and maturity in its relations with the churches and the secular scientific and educational environment. This community has formed many theories of missionary service of spiritual education, which are based on the theological methodology of the beginning of the 21st century, especially on the theory of the kingdom of God, the church and the seminary as varieties of spiritual community.

Keywords: theological education, forms of theological education, the content of theological education, missionary theology, the social vocation of theology, theories of church and scientific-educational communities.

Актуальність теми дослідження. Протестантська теологічна освіта в Україні і на всьому просторі Східної Європи переживає період складних трансформацій, викликаних багатьма факторами. Фактично саме протестантський сектор духовної освіти і виховання став місцем для численних експериментів. Не менш важливо, що шляхи розвитку духовної освіти у протестантському богословському середовищі чесно обговорювалися протягом десятиліть, тоді як проблеми православної та католицької освіти були лише предметом офіційних та публіцистичних праць, а справжня дискусія не відбувалася. Таким чином, саме українськими протестантами накопичено безцінний досвід, який після повноцінного державного визнання богослов'я науковою і освітньою дисципліною у 2014 році викликає знаний інтерес дослідників, богословів усіх конфесій, релігієзнавців.

Постановка проблеми. Критично важливим фактором для розвитку протестантської вищої освіти стали уявлення про місійне покликання церковного навчання та виховання у всіх його основних формах. Ці уявлення розвивалися під впливом західної теології, яка надавала бачення церкви як "спільноти учнів", а всю діяльність церкви бачила як певну просвітницько-соціальну терапію, результатом якої мало б бути формування нової соціальності, заснованої на християнських цінностях і принципах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Критичний аналіз особливостей розвитку духовної освіти в українському протестантизмі став предметом наукового аналізу в монографії Віталія Хромця "Богословська освіта в Україні: релігійний і світський контекст" [16]. Головною особливістю цієї монографії є вичерпний комплексний аналіз змін усіх

формальних аспектів української протестантської освіти у порівнянні з іншими видами богословської освіти у православних, католиків, греко-католиків та у державних і приватних університетах. Але поза увагою дослідника залишаються трансформації змісту протестантської освіти. З початку 1990-х розвиток протестантської освіти та дискусії навколо цього розвитку в богословському середовищі мали багато специфічного, і ці особливості зумовлювалися спрямованістю протестантизму не на реконструкцію традиції (як у православних і католиків), а на місію. Динамічно розвивалося загальне розуміння місії, осмислення місії церков та місії семінарій і християнських університетів. Світоглядні зміни безпосередньо відображалися на процесах у протестантській освіті. На аналогічні недоліки страждали дослідження, що передували монографії В. Хромця, серед яких найбільш важливими були стаття В. Чаплинського [18] і монографія “Ефективність богословської освіти в Україні: дослідницький проект” [13].

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз теорій про місійне покликання духовної освіти у пострадянському протестантизмі з особливою увагою до дискусій у українському протестантському середовищі, у національній спільноті богословів. В рамках дослідження буде проведений аналіз процесів переходу від протестантських дискусій про форми духовної освіти до обговорення змісту і загальної спрямованості такої освіти.

Основний матеріал. Піонером у цілісному осмисленні місії церкви та місії духовної освіти в їх єдності став П. Пеннер. Сферою його зацікавлень багато років є виявлення біблійних джерел місіології, для чого він застосовує весь апарат сучасної біблеїстичної герменевтики та її численні досягнення. П. Пеннер у книзі “Навчіть всі народи... Місія богословської освіти” [11] намагається дати комплексний аналіз тенденцій розвитку богословської освіти на пострадянському просторі та окреслити вплив різноманітних чинників на цей розвиток. Книга була видана у 1999 році, але вона написана на основі дисертації, що була захищена на рік раніше. Вже у цьому дослідженні виділено концепцію місії Бога як головної основи для всієї системи духовної освіти. Теологія місії як окрема дисципліна активно почала розвиватися у ХХ столітті через необхідність віднайдення нових стратегій для місіонерської роботи. Адже “християнський світ” як особливий цивілізаційно-культурний простір став “постхристиянським”. Старі методи місії формувались як елементи просвітництва вищої цивілізації відносно нижчих у всіх відношеннях цивілізацій та культур. Але таке приховано колоніальне або імперіалістичне ставлення неможливе сьогодні не лише через занепад “християнського світу”, а й через усвідомлення багатства місцевих культур.

Формування нових стратегій місії покликане не лише зробити її ефективною, а й має бути більш відповідним до її ідеальної моделі. Пошуки останньої привели теологію до відмови від вчення про місіонерство як діяльність Церкви (другорядну чи навіть головну) і торжества доктрини про місіонерство як здійснення діяльності Бога. Джерела такої доктрини слід шукати в неоортодоксії Карла Барта, яка підкреслює пріоритет діяльності Бога в історії за дії людини, безпідставність модерного оптимізму щодо сил людства. Згідно з цією доктриною місія не є діяльністю церкви, не є її функцією, нехай і

найважливішою. Місія належить Богові, який посилає церкву на місію, яка має трансформувати життя усіх народів. Посилання апостолів, а потім і всієї церкви коріниться у внутрішньотроїчних відносинах. Посилання Отцем Сина і Святого Духа для дій, що мають сотеріологічне значення, є зовнішнім проявом любові між трьома Особами Трійці, а метою всього є явлення слави Божої. Відповідно, Бог мислиться як суб'єкт місії.

Мета місії – Боже Царство. Церква при такому розумінні стає лише інструментом місії Бога, а не метою Його діяльності. Усвідомлюється, що Бог може діяти поза Церквою, народжуючи якісь ідеї та рухи, що мають духовне значення і потім можуть бути адаптовані християнством. Або ж Бог може готувати місцеві контексти і культури до сприйняття християнства, і потрібно лише бути більш відкритими, щоб не пропустити хороших можливостей для проповіді та діяльності. Намагання побачити моменти готовності до діалогу передбачає відмову від нав'язування західних стандартів церковності. Адже у місцевих умовах християнство може набувати нових форм, культурація та контекстуалізація можуть відбуватися цілком непрогнозованими шляхами. Головною повинна залишатися місіонерська природа християнства.

В межах християнської місії П. Пеннер вважає найбільшим завданням творення спільнот учнів Христа, шляхом до чого є не лише церковне життя, а й християнська освіта. “Зробити учнями” - це власне місіонерське завдання церкви, детально засвідчене у Новому завіті. Джерелами теології учнівства як частини місіології є ще Старий Завіт. З часу написання монографії П. Пеннера теза про те, що теорія місії Бога щодо спасіння всього світу була вже сенсом Старого Завіту повністю підтверджене дослідженнями богослова Крістофера Райта [12].

На нашу думку, на рівні загальних теоретичних основ теологія місії дає можливість нагадати, що семінарія – функція церковної організації, аналогічна до того як катехизація – функція релігійної спільноти або релігійне виховання – функція родини. Дійсно, церковна організація – це лише спільнота спільнот, і семінарія готує наставників та служителів для всіх спільнот так само, як катехизація – окремих вірних.

П. Пеннер та інші дослідники відмічають, що семінарії активно готують і рядових вірних до їх служінь, замінюючи частково катехизаційні форми навчання та виховання. Така ситуація пов'язана з тим, що у протестантських організаціях відбувся певне “перевиробництво” кадрів нових потенційних служителів. За рахунок західних спонсорів було засновано занадто багато семінарій у надії на радикальне навернення усіх прорадянських країн у протестантизм після падіння атеїстичного режиму та неспроможності інших конфесій запропонувати ефективні стратегії місіонерства, соціальної роботи, катехизації тощо.

П. Пеннер у своїй книзі все ще висловлював надію на те, що підготовлені семінаріями кадри можуть знадобитися церквам у найближчій перспективі, оскільки намічалася зміна поколінь служителів. Але звичайною стала ситуація, описана Олегом Турлаком [15]: лідери минулих поколінь висували власних спадкоємців з числа родичів та пов'язаних з собою осіб, не враховуючи фактори теоретичної освіченості та практичної підготовленості. Громади були налаштовані на збереження нав'язаних радянською владою традицій пріоритету релігійного досвіду над теоретичними знаннями. Фактично, підготовлені кадри

“виштовхувалися” в еміграцію або місії. Коли ж стало зрозуміло, що нові покоління вірних пасторам просто не охопити необхідною увагою, виникли різноманітні форми роботи з молоддю, серед іншого – підготовка її до християнської активності у межах професійної, соціальної, родинної та інших активностей особистості.

Таким чином, крім формування професійних служителів виникло надання нових компетенцій християнських лідерів для тих, хто вже реалізовувався як світські професіонали. Спеціальна підготовка лідерів з числа “мирян” не мала на меті їх долучення до виконання звичайних функцій допоміжних служителів у церковних спільнотах. Звичайні помічники пастора у численних функціях діяльності власне релігійних громад були підготовлені або семінаріями (як правило – лідери музичного служіння) або у межах поглибленої катехизації в самих громадах.

Пропозиція сформувати спеціальну підготовку для можливостей християнської місії світських професіоналів виходила з переконання, що останнім потрібні специфічні навички лідерства, базові знання з теології, особливо – сучасної, розуміння можливостей і обмеженостей розвитку самостійно створених форм парацерковних організацій. Звичайно, знайшлися сміливці (М. Дубровський, М. Черенков), які взагалі бачили новим напрямком розвитку християнства формування церковних спільнот за місцем роботи [17]. Але в цілому така діяльність бачилася як додаткова для семінарій, хоча останні надавали власні найкращі кадри для організації курсів з підготовки до лідерського служіння “мирян”. Необхідно підкреслити, що богослов'я протестантизму має власною невід'ємною частиною вчення про загальне священство. Але якщо раніше прояви звичайного священницького покликання бачилися у межах громад і родин, то тепер простором для його реалізації була вся світська діяльність особистості. У образі “царського священства” професіоналів бачили продовження ідей Реформації про покликання особистості до відповідальної праці на своєму професійному місці. Але порівняно з класичним протестантським розумінням покликання, яке було справою відносин особистості та Бога, тепер покликання обов'язково включало відповідальність особистості за стан справ у її соціальних зв'язках, у спільнотах, в які вона входить, а то і відповідальність за позитивні трансформації у цілому соціумі.

Таким чином, спрямовані вітчизняною богословською освітою зусилля на забезпечення підготовки лідерів-“мирян” на початку ХХІ століття, були покликані розкрити у рядових вірних активність із трансформації світського простору в напрямку його наближення до ідеальних відносин Царства Божого. Теорії місії Бога та доктрина про необхідність втілення божественного у повноту життя християнина були покликані виправдати широке застосування богословської лідерології для мобілізації мирян.

Фактичне створення нових ніш для застосування богословської освіти на деякий час зняло найгостріше питання щодо необхідності оптимізації богословської освіти на пострадянському просторі. У цьому відношенні слід сказати, що особливими напрямками підготовки ставали психологічне консультування, християнська педагогіка, місіонерство, які доповнювали традиційні напрямки підготовки – пасторський, теоретично-богословський, музичного служіння. Також значна кількість

кадрів була задіяна у самовідтворенні духовної освіти [6].

Однак у цілому становище виглядає критичним, оскільки розглядати власне життя як визначене певним духовним покликанням згідна незначна кількість молодих людей. Більшість розчаровані досвідом нереалізованих покликань попередніх поколінь випускників вищих духовних навчальних закладів.

За таких умов головним питанням стало налагодження стратегій розвитку богословської освіти, які максимально б реалізовували потреби у місіонерстві на всьому пострадянському просторі. Підготовка кадрів пасторів та місіонерів стабілізувалася з точки зору дотримання формальних норм за допомогою Євро-Азійської акредитаційної асоціації, фактично створеної у 1995 році та формально конституйованої у 1997-му. Значні зусилля були спрямовані на досягнення півсотнею акредитованих начальних закладів освіти стандартів бакалаврської роботи. Важливий час було втрачено на детально описані П. Пеннером дискусії щодо бакалавра служіння та бакалавра теоретичного богослов'я. Останній мав взяти значно більше кредитів богословських та мовних предметів (на 30 %). Також деякий час було втрачено через критику новаторських форм навчання з боку прихильників стаціонарної освіти. Але вже через кілька років багато семінарій почали поступово відмовлятися від стаціонарної освіти як основної, запроваджуючи комбіноване очно-заочне навчання, і різниця між бакалавратом, орієнтованим на підготовку пасторів та бакалавратом, який мав закладати підвалини світогляду богослова-науковця перестала бути радикальною.

Звичайна для кінця 1990-х років стандартизація магістратури за основними напрямками богословської та історико-церковної науки П. Пеннером оцінювалася критично. Час показав, що на рівні магістра богослови прагнуть отримати нові унікальні практичні або наукові компетенції. При практичній орієнтації магістратура мала б готувати до служіння у швидко змінюваному культурному контексті. Особливе значення отримують навички, пов'язані з місіонерством і психологічним консультуванням (духовним наставництвом). Магістратура, яка готує до наукового життя, повинна пов'язуватися не просто з вибором певної дисципліни як базової, а, бажано, з працею над визначеною тематикою особистого дослідження, яке могло б бути продовжене в аспірантурі.

Із книги П. Пеннера очевидно, що аспірантура (або розробка PhD-програм) були у планах вітчизняних протестантських духовних закладів. Однак, реалізація таких планів була можливою лише за умови об'єднання зусиль основних семінарій та християнських університетів, цілеспрямованій підтримці Заходу.

У 1995-2010 роках усі зусилля спрямовувалися на посилення бакалаврських та магістерських програм, які не потребували загальнонаціональної координації зусиль протестантських вищих начальних закладів у єдиному проекті. Ці зусилля принесли свої плоди, і конкурентно спроможні програми вижили. Були також створені різнобічно підготовлені національні кадри викладачів, які замінили західних запрошуваних спеціалістів практично скрізь, де на це існувала добра воля. Були створені бібліотеки, достатні для забезпечення не лише бакалаврату, а й магістратури якісною літературою. Протестантські навчальні заклади до 2003 року мали значні набори на стаціонар, і під цю

хвилю студентів були збудована інфраструктура самих семінарій, була припинена раніше звична практика оренди приміщень для занять. У період з 2003 по 2008-й відбувався особливо інтенсивний пошук програм, які б могли зацікавити студентів, вищі духовні навчальні заклади жили у надії на нові хвилі зацікавлення у богословській освіті [6].

Лише із світовою кризою 2008 року, коли західна підтримка радикально мінімізується, відбувається усвідомлення необхідності перебудови всієї сфери духовної освіти [17]. Остання більше не може розглядатися як самостійний фактор трансформацій місцевого протестантизму, як лідер “відкритого протестантизму”, який здатен навчити усіх новим формам ефективного служіння. Семінарії визнають необхідність постійного зв'язку з церквою. Остання потрібна не лише як джерело можливої підтримки, а і як спільнота вірних, що здійснює місійне служіння в актуальному контексті. Церква необхідна семінарії вже тому що молоді покоління студентів потребували наставництва. І навіть якби якісь семінарії бажали б утримати ідеали чистого академізму, це вже не було б можливим. Сама семінарія повинна була являти собою церковну спільноту, здатну надати студентові необхідне виховання, духовну підтримку, наставництво. У 1990-ті навчання було першим завданням закладів духовної освіти: передбачалося, що студент буде всебічно вихованим ще до власного вступу до семінарії [6; 11]. Необхідність духовного формування студентів, які поступали вже відразу після закінчення загальноосвітніх шкіл, привела до кращого розуміння викладачами семінарій потреб церков. Почалися пошуки національних моделей наставництва та функціонування семінарій як цілісного організму, який у всіх своїх проявах повинен був мати характер спільноти. Також, будучи наставниками для студентів, реагуючи на соціальні виклики, розвиваючи християнське громадянське суспільство як важливий місіонерський парацерковний феномен, національні викладачі все більше ставали “пророками” для церков та соціуму, парацерковних організацій та громадянського суспільства.

Західні дослідники, які вивчали протестантську освіту на пострадянському просторі, ще у 1997-1999 роках наголошували на необхідності більшої єдності церкви та семінарій [1; 2; 3]. Більше того, це завдання було поставлене серед п'яти пріоритетних на першій установчій конференції ЄААА, яка формалізувала цю асоціацію у 1997-му році. Тобто можна сказати, що дослідники наголошували на необхідності більшої єдності церкви та семінарії практично з самого початку розвитку богословської освіти у пострадянських умовах, але самі семінарії повністю усвідомили цю необхідність як екзистенційно важливу для них ближче до 2010 року. Для західних дослідників вже у 1997 році була очевидною необхідність більшого розвитку духовного наставництва, формування культури спільнотності. Дійсно, самі по собі формалізовані процедури проходження рівнів освіти бакалавра та магістра не надавали бажаного для церков результату. Формування національного богослова-пастора або богослова-місіонера не було можливим результатом роботи семінарій поки не було завершено становлення національних богословів-професорів. Останні роки характеризуються саме тим, що повноцінна професійна спільнота богословів вже існує, згуртована навколо ЄААА, має власне бачення церкви та місії, вміє це бачення передавати все новим

поколінням студентів.

Завдяки формуванню національної спільноти викладачів, які навчалися на Заході, відходять у минуле важливі раніше світоглядні дискусії. Наприклад, після падіння СРСР багато західних викладачів у семінаріях проповідувати кальвінізм, тоді як вітчизняна традиція була близькою до армініанства. Але навчання національних викладачів на Заході відкрило їм, що існують більш цікаві дискусії, ніж суперечка між кальвінізмом і армініанством. Намагання нав'язати вітчизняному баптизму і п'ятидесятництву кальвінізм сьогодні спостерігається лише у викладачів з Кореї. Загальним надбанням сьогодення стало визнання можливості різних позицій у суперечках щодо провидіння. Більше того, теологія сьогодення визнає світоглядно значимими та методологічно виправданими такі способи мислення, які роблять неважливими дискусії навколо кальвінізму.

Також завдяки формуванню національної спільноти викладачів створюється висока культура відповідальності семінарії перед церквою. Важливо, що церква не розглядається богословами як самодостатня реальність: вона є місійною спільною, справа якої – привести вірних до Бога, змінити звичайний соціум на радикально теоцентричний (на царство Боже). Відповідно, семінарія існує не лише заради тих цілей, які ставить перед собою церква як організація, але й заради загальної місійної інтенції самої церкви. Семінарія є функцією церковних спільнот, а церковні спільноти є функцією есхатологічного царства. Діяльність спільноти викладачів почала спрямовуватися не лише на користь Церкви, а й на користь християнської місії в цілому [6; 7].

Останнім часом дослідження протестантського богослова Мирослава Вольфа привернули увагу до спільнотного характеру есхатологічного Царства [5]. Як і у православній теології Зізіуласа, у численних працях католиків-неоавгустинців, у творах представників міжконфесійного руху Радикальної Ортодоксії, Трійця постає спільнотою, в якій панують ідеальні відносини. Відповідно, людина може бути образом Божим і Його подобою лише у спільноті. Відносини утверджують особистість як унікальну персону, а без відносин у спільноті особистість не може бути самою собою. Також саме відносини є способом спілкування з Богом та Богопізнання. Так долається уявлення про пасивне споглядання Бога як богопізнання і уявлення про пасивне прийняття Божої благодаті. Так, Бог споглядається і прийняття благодаті є таким, що жодної активності вірний запропонувати не може. Але ці пасивне споглядання та пасивне прийняття благодаті є елементом динамічних відносин з Богом. Уподібнення Царства Божого у Біблії до спільноти розглядається як таке, що спонукає бачити і сьогодні у відносинах між вірними у церковних спільнотах відображення майбутнього царства. Чим більше відносини у церкві відрізняються від звичайної соціальної взаємодії у напрямку наближення до ідеалу любові, тим більше церква є образом царства, а отже, і образом Трійці.

Засадниче уявлення про важливість спільнотності не могло оминати і сприйняття семінарій. Вони теж, як особлива частина церкви, мають бути спільнотами, в яких панують ідеальні відносини міжособистої взаємодії. І це мають бути не лише відносини, пов'язані із взаємодією "вчителі-учні". Важливими є відносини братства, любові, взаємної

підтримки у критичних ситуаціях.

Семінарія чи християнський університет – це місце, де церква думає. А тому тут мають бути церковні дискусії, спрямовані на пошук істини та досягнення більшого розуміння себе, світу та Бога. Інтелектуальність цих дискусій не може заступати той факт, що ці дискусії є моментом у відносинах любові між членами церкви, яка у семінарії мислить. Адже кожна окрема особистість у семінарії богословськи мислить лише у зв'язку із загальними дискусіями, загальним діалогом.

Фактично сучасне богослов'я критично переосмислює ідеал Августина, який говорив що нічого не хоче знати окрім Бога та своєї душі. Християнину не можна не знати спільноти Божого народу. Бог – це певна спільнота відносин Трьох. Особиста душа виявляє себе у певній спільноті церковній та богословсько-церковній. Відповідно, відносини християнської душі з Богом завжди є елементом відносин Бога та церковної спільноти. Бог і Його народ не лише заключають завіт та виявляють вірність, проявляють любов. Бог і Його народ знаходяться у відносинах взаємного пізнання, діалогу, екзистенційно та інтерсуб'єктивно визначеного спілкування. Відповідно, якщо завданням церкви є місіонерське свідчення про Бога, у відносинах з яким знаходиться церква, то завданням семінарії стає надання все нових мов, на яких би церква могла висловлювати своє свідчення у світі, який швидко змінюється. Надання таких мов можливе лише у випадку, якщо семінарія є частиною церкви та активно бере участь у її місії. Адже усі мови місії формуються у практиці тих діалогів церкви із різними середовищами, які відбуваються під час місії. Сучасне богослов'я приділяє велику увагу тому факту, що Павло як вчитель завжди враховував контекст при написанні власних творів та при власному благовісті у різних середовищах, що зафіксовано у книзі Діян апостолів. Семінарія повинна виступати колективним сучасним апостолом Павлом, який однією мовою звертається до християн із іудеїв, іншими мовами – до різних груп християн, що живуть у язичницьких контекстах, специфічною мовою – до афінян, які цікавилися філософією, поезією та релігією. Якщо від апостолів із числа звичайних рибалок не можна очікувати глибини і різноманітності мов богословського місійного свідчення у діалозі із світом, то від апостолів з числа вчителів багатство мови їх свідчення очікується завжди.

Відповідно, якщо спільнота апостолів розуміла особливу місію Павла та приймала її як великий дар Божий, так і церква в цілому має розуміти особливу місію спільноти національних викладачів семінарій та приймати їх твори як вияв власного місіонерства, як власний голос, як поглиблення свого звичайного християнського свідчення. За таких умов особливого значення набувають усі форми контекстуалізації християнства, які пропонує національна спільнота богословів. Адже в цих формах проявляється не лише намагання богословів прислужитися церквам, а і їх пророчий голос, їх свідчення як громадян майбутнього есхатологічного царства.

Таке подвійне значення богословів робить зайвими деякі дискусії щодо їх ролі у місіонерській діяльності. У 1990-ті роки богослови у семінаріях часто виступали як самостійні місіонери, які нібито краще за церкви знають що і як потрібно проповідувати. Приблизно з 2005-го

богослови, навпаки, намагалися прислужитися церквах у їх місійній діяльності та відмовляли семінаріям у праві бути суб'єктами місійної проповіді відносно сучасного суспільства.

До 2010 року стало зрозуміло, що будь який вищий протестантський заклад певною мірою є невеликим конфесійним університетом і покликаний до повноцінної участі у діалозі між суспільством та церквою. Семінарія або університет не можуть замінити церкви у цьому діалозі. Але конфесійний університет є простором для дискусій між церквою та суспільством і у межах цього простору церква формує та випробовує нові концепції, теорії, стратегії для власних теорій та практик. Наприклад, стало зрозумілим, що проекти соціальних доктрин для різних протестантських конфесій не потрібно очікувати від лідерів церков, а необхідно написати у семінаріях та університетах і запропонувати церквам. Такого роду ініціативи сприяли формуванню співробітництва церков та національної спільноти богословів, адже остання все частіше ставала експертним середовищем, від якого церкви очікували нових ідей та проектів. Особливо великими ці очікування були напередодні 500-річчя Реформації, і після 2017 року спостерігаємо певну самозаспокоєність церков. Сьогодні замість того, щоб звертатися за множиною нових ідей та проектів до національної спільноти богословів, церкви часто дослуховуються до лідерів громадської думки у соціальних мережах, які презентуються власну позицію як збереження традиції, критикуючи богословів за їх нібито лібералізм, постмодернізм, релятивізм, секулярність їх світогляду тощо. Такого роду поворот після 2017 року є явищем закономірним, оскільки в останні роки спостерігається панування атмосфери "пост-правди", коли виглядає, що правим є не той, чия позиція більше легітимна з богословської та традиційної точки зору, а хто більш галасливо заявляє про власну правоту і критикує всіх інших, збираючи численні лайки і коментарі. За цих умов академічна спільнота, чужа популізму, виявляється тією Марфою, яка вірно служить церкві, але чию незамінну роль не завжди помічають. На наш погляд, популізм псевдоінтелектуалів, які виступають з позицій нібито ортодоксії, перестане бути затребуваним церквами так само як відійшли у минуле захоплення кальвінізмом або фундаменталізмом, характерні для семінарій 1990-х років. Той певний уклон, який пережили семінарії на початку незалежності України, тепер в інших формах переживає дискурс церков. Але як у семінаріях оздоровлення наступило у минулі роки через бачення ширшої місійної перспективи, так і церкви сьогодні від популізму повертаються до власне місіонерських теорій та практик, до дієвого лідерства у суспільстві.

В цілому зараз спостерігається все більше усвідомлення того, що церква покликана не до обслуговування власних інтересів, а до служіння суспільству заради цілісної трансформації останнього. Спасіння не лише окремих особистостей, але і радикальна зміна соціуму – такою є мета діяльності церков згідно з баченням церковного життя як виконання місії Бога. Аналогічно лідери церкви покликані до служіння церкві, до формування власного етосу згідно з взірцем лідера-слуги. Такі лідери не борються за особисту владу і тому легше утверджується ідеал колективного лідерства, взірцем якого для християнства є спільнота апостолів. Також, згідно з аналогією, яка нами описана, лідери серед християнських

служителів та серед християн-професіоналів покликани до служіння суспільству. Адже все суспільство з його потребами та викликами є тим “ближнім”, дієва любов до якого є єдиним критерієм легітимності християнського етосу.

Формування цілісного бачення місії церкви стосовно суспільства, ролі семінарій та християнських університетів у цій місії, функцій національної спільноти богословів відбувалося поступово через великі світоглядні пошуки та теологічні дискусії. Результатами рефлексій стали не лише статті, конференції, а й спеціальні випуски журналу “Богословські роздуми” та дві колективні монографії: “Нові горизонти місії” [9] та “Нові горизонти місії-2” [10]. Також слід виділити окремі монографії і дисертації таких авторів як С. Головін [8], М. Черенков [17], Р. Соловій [14], О. Гейченко [6; 7]. Перш за все у цих рефлексіях необхідно виділити нові за своєю методологією роздуми про те, чим є церква. Традиційно звичайним для протестантського богослов'я був образ церкви як спільноти вірних, що явно відрізняються від оточуючого контексту, беруть участь у спільному богослужінні, сповідують спільне віровчення та відрізняються особливим колективним етосом. Все це вірно, і кожна автономна церковна спільнота справді є такою. Але разом із тим, за Р. Соловієм, церква – це певна подія, яка з вірними стається завдяки дії Бога, а не лише завдяки їх рішенню жити певною спільнотою та діяти у їх межах. Подієвість церкви дозволяє побачити церкву не лише як субстанційну спільноту з чітко окресленою ідентичністю, а і як простір певних особливих відносин людей, через які являє Себе Бог. Традиційно протестанти вважали, що церква – це невидима реальність Тіла Христового, яка являє себе виключно у окремих спільнотах, які автономні та добровільною об'єднуються у будь-які формальні союзи. Ці останні тлумачилися як щось другорядне відносно автономних церков, на чію самостійність не можна було зазіхати. Як відомо, відстоювання принципу автономії громад навіть стало однією з причин появи особливого руху в баптизмі після відомого “інструктивного листа”. О. Гейченко переконливо доводить, що структури, які покликані об'єднувати автономні громади теж є церквою, теж являють невидиме Тіло Христове. Усвідомлення церковності об'єднаних структур не слід розуміти як торжество православного впливу, але потрібно усвідомлювати як визнання реальності. Звичайно, при становленні баптизму модерний світогляд проявлявся у баченні кожної громади як автономного образу царства Божого. Але коли саме це царство розуміється як певні відносини не менше, ніж спільнота, то не можливо не бачити у відносинах між автономними спільнотами прояву церковності. Класик сучасної теології місії Л. Ньюбігін вважав, що проповідь християнства має спиратися на ті елементи культури, які підготовлені у кожному контексті Святим Духом. С. Головін вважає, що церква повинна докладати зусиль для того, щоб утверджувати гуманізм, раціоналізм, позитивні цінності. Це все потім має ставати фундаментом загальної людяності для християнства як надбудови. М. Черенков не вважає, що ці два завдання “утверджувати людяність” та “утверджувати християнськість” не можуть бути розділені.

Духовна освіта стає ефективним інструментом місії як діалогу церкви із світом. Спільна програма ЄААА та Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова з підготовки кандидатів та докторів наук дозволила ввійти у світський та міжконфесійний простори

богословсько-релігієзнавчих дискусій у якості повноцінних діалогічних партнерів багатьом протестантським богословам. Також процесам утвердження місійності у богословській діяльності сприяла діяльність Ресурсно-дослідницького центру ЄААА.

Висновки та перспективи дослідження. В цілому, сформована у попередні роки національна спільнота протестантських богословів набула своєї завершеності та зрілості у своїх відносинах з церквами та світським науково-освітнім середовищем. Все це дозволяє в умовах сьогодення ефективно реалізовувати місійне покликання духовної освіти. Сформовано множину теорій місійного служіння духовної освіти, які спираються на богословську методологію початку ХХІ століття, особливо на теорії царства Божого, церкви та семінарії як різновидів духовної спільнотності. Від турботи про формальні аспекти духовної освіти національна спільнота богословів перейшла до змістовного наповнення навчання і виховання у протестантських семінаріях і християнських університетах.

Список використаних джерел:

1. Bohn, DP 1997. 'The Perspectives on Theological Education Evident Among Evangelical Church Leaders in Bulgaria, Hungary, Romania and Russia', Ph.D., *Trinity International University*.
2. Charter, ML 1997. 'Theological Education for New Protestant Churches of Russia: Indigenous Judgments on the Appropriateness of Educational Methods and Styles', Ph.D., *Trinity Evangelical Divinity School*.
3. Elliott, M 1999. 'Recent Research on Evangelical Theological Education in Post-Soviet Societies', in: *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 19: Iss. 1, Article 2*, p. 1-21.
4. Бош, Д 1997. 'Преобразования миссионерства: Сдвиги парадигмы в богословии миссионерской деятельности', СПб.: Христианство "Библия для всех", 640 с.
5. Вольф, М 2012. 'По подобию нашему. Церковь как образ Троицы', Черкасы: Коллоквиум, 424 с.
6. Гейченко, А 2010. 'Анализ двадцатилетнего опыта богословского образования в Украине (1989-2009): взгляд изнутри движения'. Доступно: <https://www.academia.edu/12244688/Анализ_двадцатилетнего_опыта_богословского_образования_в_Украине_1989-2009_взгляд_изнутри_движения> [Дата звернення 7 Травень 2020].
7. Гейченко, А 2015. 'Пастор как богослов', *Богосмыслие № 17*, Одеса, с. 220-232.
8. Головин, СЛ 2008. 'Мировоззрение – утраченное измерение благовестия', Симферополь: ДИАЙПИ, 96 с.
9. Пеннер, П (ред.) 2015. 'Новые горизонты миссии', Черкасы: Коллоквиум.
10. Пеннер, П (ред.) 2019. 'Новые горизонты миссии 2', Черкасы: Коллоквиум.
11. Пеннер, П 1999. 'Научите все народы... Миссия богословского образования: факторы, определяющие развитие богословского образования в России и странах СНГ', СПб: Библия для всех.
12. Райт, К 2015. 'Миссия Бога', Черкасы: Коллоквиум, 581 с.
13. Санников, СВ (ред.) 2007. 'Эффективность богословского образования в Украине: исследовательский проект', *Theological Reflections: Euro-Asian Journal of Theology № 7*, Одесса: ОЦИ, ЕААА. Доступно: <<http://reflections.eaaa.info/article/view/76873/72628>> [Дата звернення 7 Травень 2020].
14. Соловій, Р 2012. 'Виникаюча церква', Черкасы: Коллоквиум, 328 с.
15. Турлак, О 2011. 'Церковь и богословское образование в бывшем СССР: что было сделано не так?', *Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и*

активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям, Редактор-упоряд. Михайло Черенков, Київ : *Дух і літера*, с. 122–135.

16. Хромець, ВЛ 2018. 'Богословська освіта в Україні: релігійний і світський контекст', Рівне: *Зень О.*, 312 с.
17. Черенков, МН 2012. 'Баптизм без кавычек. Очерки и материалы к дискуссии о будущем евангельских церквей', Черкасы : *Коллоквиум*, 291 с.
18. Чаплинский, В 2017. 'Формирование академического богословия в ВСО ЕХБ в 1997-2005 годах', *Нова парадигма, Випуск 133*, Київ : *Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова*, с. 72-82.

References:

1. Bohn, DP 1997. 'The Perspectives on Theological Education Evident Among Evangelical Church Leaders in Bulgaria, Hungary, Romania and Russia', Ph.D., *Trinity International University*.
2. Charter, ML 1997. 'Theological Education for New Protestant Churches of Russia: Indigenous Judgments on the Appropriateness of Educational Methods and Styles', Ph.D., *Trinity Evangelical Divinity School*.
3. Elliott, M 1999. 'Recent Research on Evangelical Theological Education in Post-Soviet Societies', in: *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 19: Iss. 1, Article 2*, p. 1-21.
4. Bosh, D 1997. 'Preobrazovaniya missionerstva: Sdvigi paradigmy v bogoslovii missionerskoj deyatelnosti (Transformations of Missionary Work: Shifts in the Theology of Missionary Theology)', SPb. : *Hristianstvo "Bibliya dlya vseh"*, 640 s.
5. Volf, M 2012. 'Po podobiyu nashemu. Cerkov kak obraz Troicy (In our likeness. Church as an image of the Trinity)', Cherkassy : *Kollokvium*, 424 s.
6. Gejchenko, A 2010. 'Analiz dvadcatiletneho opyta bogoslovskogo obrazovaniya v Ukraine (1989-2009): vzglyad iznutri dvizheniya (Analysis of twenty years of experience in theological education in Ukraine (1989-2009): a view from inside the movement)'. Dostupno : https://www.academia.edu/12244688/Analiz_dvadcatiletneho_opyta_bogoslovskogo_obrazovaniya_v_Ukraine_1989-2009_vzglyad_iznutri_dvizheniya [Data zvernennya 7 Traven 2020].
7. Gejchenko, A 2015. 'Pastor kak bogoslov (Pastor as a theologian)', *Bogosmyslie № 17*, Odesa, s. 220-232.
8. Golovin, SL 2008. 'Mirovozzrenie – utrachennoe izmerenie blagovestiya (Worldview - a lost dimension of evangelism)', Simferopol : *DIAJPI*, 96 s.
9. Penner, P (red.) 2015. 'Novye gorizonty missii (New Horizons for Mission)', Cherkassy : *Kollokvium*.
10. Penner, P (red.) 2019. 'Novye gorizonty missii 2 (New Horizons for Mission 2)', Cherkassy : *Kollokvium*.
11. Penner, P 1999. 'Nauchite vse narody... Missiya bogoslovskogo obrazovaniya: faktory, opredelyayushie razvitie bogoslovskogo obrazovaniya v Rossii i stranah SNG (Teach all nations ... The mission of theological education: factors determining the development of theological education in Russia and the countries of the Commonwealth of Independent States)', SPb: *Bibliya dlya vseh*.
12. Rajt, K 2015. 'Missiya Boga (God's Mission)', Cherkassy : *Kollokvium*, 581 s.
13. Sannikov, SV (red.) 2007. 'Effektivnost bogoslovskogo obrazovaniya v Ukraine: issledovatel'skij proekt (Effective Theological Education in Ukraine: Research Project)', *Theological Reflections: Euro-Asian Journal of Theology № 7*, Odesa: *OCI, EAAA*. Dostupno : <http://reflections.e-aaa.info/article/view/76873/72628> [Data zvernennya 7 Traven 2020].
14. Solovij, R 2012. 'Vinikayucha cerkva (Emerging Church)', Cherkassy : *Kollokvium*, 328 s.
15. Turlak, O 2011. 'Cerkov i bogoslovskoe obrazovanie v byvshem SSSR: chto bylo

- sdelano ne tak? (Church and theological education in the former USSR: what was done wrong?)', *Forum 20. Dvadcat let religioznoj svobody i aktivnoj missii v postsovetskom obshestve. Itogi, problemy, perspektivy evangelskih cerkvej. Materialy k diskussiyam*, Redaktor-uporyad. Mihajlo Cherenkov, Kiyiv : *Duh i litera*, s. 122–135.
16. Hromec, VL 2018. 'Bogoslovska osvita v Ukrayini: religijnij i svitskij kontekst (Theological education in Ukraine: religious and secular context)', Rivne: *Zen O.*, 312 s.
 17. Cherenkov, MN 2012. 'Baptizm bez kavychek. Ocherki i materialy k diskussii o budushem evangelskih cerkvej (Baptism without quotes. Essays and discussion materials on the future of the gospel churches)', Cherkassy : *Kollokvium*, 291 s.
 18. Chaplinskij, V 2017. 'Formirovanie akademicheskogo bogosloviya v VSO EHB v 1997-2005 godah (Formation of academic theology in the All-Ukrainian Union of Evangelical Christian Baptist Churches in 1997-2005)', *Nova paradigma, Vipusk 133*, Kiyiv : *Vid-vo NPU imeni M. P. Dragomanova*, s. 72-82.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.23(5)-8

УДК 261

ПРАВО ВЛАСНОСТІ У ХРИСТІЯНСТВІ ТА ФІЛОСОФІЇ РЕЙНХОЛЬДА НІБУРА

RIGHT TO PROPERTY IN CHRISTIANITY AND REINHOLD NIEBUHR'S PHILOSOPHY

В. В. Бринов

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі успішність особи та рівень життя оцінюється за матеріальними здобутками. Це є з одного боку результатом ідеології споживання, з іншого боку прагненням до комфорту і добробуту. Тому існуюча економічна нерівність є не тільки об'єктивним, але і соціально небезпечним явищем, яке є визначальним у суспільних відносинах сьогодення. Вона потребує пояснення та подолання.

Постановка проблеми. Нерівність володіння власністю спричиняє соціальне напруження і конфлікти між бідними та багатими. Позиція прибічників ринкового капіталізму діаметрально протилежна до позиції прибічників соціалізму, і через те, що кожна сторона захищає свої інтереси: володіти або отримати, потрібно знайти компроміс у діалозі та

Urgency of the research. In the modern world, a person's success and standard of living are measured by material achievements. On the one hand it is the result of the ideology of consumption, and on the other hand it is result of the desire for comfort and prosperity. Therefore, the existing economic inequality is not only objective, but also a socially dangerous phenomenon, which is decisive in today's social relations. It requires explanation and overcoming.

Target setting. Inequality of property causes social tensions and conflicts between the poor and the rich. The position of proponents of market capitalism is diametrically opposed to the position of proponents of socialism, and because each party defends its interests: to own or to get, it is necessary to find a compromise in dialogue and avoid social conflicts.